

Z. ZINKEVIČIUS

LIETUVIŠKAS ADOMO MICKEVIČIAUS AUTOGRAFAS

Didžiojo poeto sūnus Vladislovas 1908 m. spaudoje pirmasis paminėjo vienintelį žinomą A. Mickevičiaus lietuviškai rašytą tekstą – lietuvių liaudies dainų fragmentą¹. Tą tekstą išsaugojo poeto duktė Marija Gorecka ir padovanojo Adomo Mickevičiaus muziejui Paryžiuje. Vladislovas Mickevičius rašo, jog jo tėvas mėgdavęs klausytis savo bičiulio Liudmilevo Korilskio, dainuojančio lietuvių liaudies dainas. Kartą jie abu susiginčiję dėl kažkokios dainos. Tada A. Mickevičius paėmęs plunksną ir užrašęs popieriuje atsimintą strofą. Tą popieriaus lapą duktė išsaugojusi.

Po I pasaulinio karo A. Mickevičiaus lietuviškuoju autografu susidomėjo žinomas Vilniaus bibliotekininkas bei kultūros istorikas Michalas Brenšteinas ir kalbininkas Janas Otremskis. Jie abu šiam autografui paskyrė specialią studiją². Joje M. Brenšteinas, be kita ko, pateikia Vladislavo Mickevičiaus laiško, rašyto jam 1921 m. liepos 12 d., ištrauką, kurioje detaliau išdėstomos lietuviško autografo atsiradimo aplinkybės. Esą Korilskis žaisdavęs vakarais su Adomu Mickevičiumi šachmatais, o kartais dainuodavęs lenkų ir lietuvių liaudies dainas. Kartą, kai buvo dainuojama lietuviška dainelė, A. Mickevičius pertraukęs Korilskį, nurodydamas, jog šis vieną strofą netiksliai kartoja, ir užrašęs popieriuje jos pataisymą. Tai atsitikę 1851 ar 1852 metais. Cituojamoje laiško ištraukoje dar rašoma, jog nei pats Vladislovas Mickevičius, nei jo sesuo nežina, ar tėvas iš tikrųjų mokėjęs lietuviškai, tačiau minimoji strofa esą rodanti, kad ši kalba jam nebuvusi visai svetima. Prie laiško Vladislovas Mickevičius pridėjo lietuviškojo autografo natūralaus didumo fotokopiją, kurią M. Brenšteinas ir paskelbė minėtoje studijoje.

Minimasis poeto bičiulis Korilskis (Ludmlew Korylski) buvo kilęs iš Žemaičių krašto, gimęs 1784 m. ano meto Telšių apskrityje. Iš tikrųjų tai buvo Liudvikas Kobeckis, kuris po tėvo mirties dėl kažkokių šeimos kivirčų (atrodo, susipykęs su dėde, kuris pasiglemžė jo turta) pakeitė savo pavardę ir net vardą: pasivadino Liudmilevu Korilskiu. Po studijų Vilniaus universitete L. Kobeckis apie 1820 m. išvyko į Varšuvą. Dėl dalyvavimo 1830–1831 m. sukilime emigravo į užsienį. Kurį

¹ Przegląd Biblioteczny. — Warszawa, 1908, t. 1, s. 187–188.

² Brensztejn M., Otrębski J. Dajny litewskie zapisane przez Adama Mickiewicza. — Wilno, 1927.

laiką buvo kalinamas Austrijoje, iš čia išvyko į Šveicariją, vėliau, trumpai pabuvęs Elzase, likusią gyvenimo dalį praleido Paryžiuje. Buvo paskelbęs keletą nedidelių darbų prancūzų ir lenkų (tarp šių taip pat iš grožinės literatūros) kalbomis. Vladislavo Mickevičiaus liudijimu, visus savo raštus (gal ir tuos, kurie paskui buvo išleisti kitomis kalbomis?) rašęs žemaitiškai, „kad kiti negalėtų suprasti“. Pažįstamus žavėjo savo charakterio tiesumu, mandagumu ir ypač senovišku žemaičio paprastumu, dariusiu jį savotiškai originalų. Buvo vegetaras, pilnas visokių sumanymų, ypač domėjosi matematika, gamtos mokslais, išradimais. Dėl viso to jį labai mėgo Adomas Mickevičius, kurio mažus vaikus šis mokė. Mirė 1857. VI. 4 Paryžiuje³.

Neseniai lituanistų ir platesnės lietuvių visuomenės dėmesį į A. Mickevičiaus lietuviškąjį autografa atkreipė Arnoldas Piročkinas⁴, iškėlęs reikalą dar kartą detaliai kalbiniu požiūriu ištirti šį vienintelį žinomą A. Mickevičiaus lietuviškai rašytą tekstą.

Teksto autentiškumas tyrinėtojams nekelia abejonių⁵. Jo priklausymas A. Mickevičiui niekieno nebuvo ginčijamas. Abu poeto vaikai – sūnus Vladislovas ir duktė Marija – paliudijo, kad tekstą tikrai rašė A. Mickevičius.

Kaip matyti iš pridėtos fotokopijos⁶ ir M. Brenšteino aprašymo, tekstas rašytas rašalu ant neliniuoto popieriaus lapo (19,5 × 15,5 cm didumo), keliose vietose su-
tepto rašalu. Rašyta nesistengiant, skubant. Yra braukymų ir taisymų. Trimis ilgais horizontaliais brūkšniais tekstas padalytas į keturias dalis, lyg į atskiras strofas. Virš pirmųjų aštuonių eilučių sužymėti prozodiniai ženklai: brūkšneliai ir puslankiai. Po antrosios, ketvirtosios ir penktosios eilučių parašyta *bis* (lot. „dukart“, taigi šias eilutes reikia kartoti).

Čia pateikiamas nurašytas lietuviškas tekstas su virš eilučių sužymėtais prozodiniais ženklais.

<i>Ējk Tātūszēll ī bȳtiū dārzā</i>	1
<i>Tīnā ģ sāldēj mīgōsī.</i>	2
<i>Wīeiēlls pūtī, bītēlls hūzē</i>	3
<i>Oūzōlēlls, sūbāvōs.</i>	4
<i>Tīnā ģ sāldēļ mīgōiē.</i>	5
<i>Ātjō žālņiērōs, pār lāukā,</i>	6
<i>Ō mūsū niērā kām īsz jōti.</i>	7
<i>Tātūszȳs sēnās, brōlēlls jāunas</i>	8
<i>O musu niera kam isz joti</i>	9

³ Daugiau duomenų apie L. Kobeckį-Korilskį žr. Biržiška V. Aleksandrynas, II, Čikaga, 1963, p. 394–395 (ir ten nurodytą literatūrą).

⁴ Piročkinas A. Adomas Mickevičius ir lietuvių kalba. – Mokslas ir gyvenimas, 1980, Nr. 10, p. 22–23.

⁵ M. Brenšteino žodžiais tariant, „nie może być najmniejszej wątpliwości“ (Brensztejn M., Otrębski J. Dajny..., p. 9).

⁶ Gautos iš Paryžiaus (parūpino prof. A. Greimas), deja, čia atspaustos gana neryškiai.

Ej warneli, jod warneli isz	10
szwecios szalelis,	11
Parneszk muna tu kaulelus	12
Yr muna seseli.	13

Ej warneli, jod warneli isz
szwecios szalelis,
Parneszk muna tu kaulelus
Yr muna seseli.

Ej warneli, jod warneli isz
szwecios szalelis,
Parneszk muna tu kaulelus
Yr muna seseli.

Ej warneli, jod warneli isz
szwecios szalelis,
Parneszk muna tu kaulelus
Yr muna seseli.

Ej warneli, jod warneli isz
szwecios szalelis,
Parneszk muna tu kaulelus
Yr muna seseli.

Autografo faksimilė

Teksto turinys rodo, kad tai trijų lietuvių liaudies dainų fragmentai. Pirmąjį fragmentą sudaro 1–5, antrąjį – 6–9 ir trečiąjį – 10–13 eilutės. Fragmentai paties A. Mickevičiaus atskirti dviem ilgais horizontaliais brūkšniais. Toks brūkšnis yra ir tarp 2 ir 3 eilutės, matyt, atsiradęs per neapsižiūrėjimą ar, parašęs pirmą-

sias dvi eilutes, poetas norėjo šį fragmentą baigti ir padėjo brūkšnį, bet paskui tekstą pratęsė. Kad šis brūkšnys yra atsitiktinis, rodo ant jo sužymėti 3-iosios eilutės prozodiniai ženklai.

Pirmasis fragmentas „Ejk Tatuszeli...“ yra populiarios lietuvių liaudies dainos strofa. LTSR Mokslų Akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros instituto tautosakos archyve yra apie 120 šios dainos variantų, užrašytų įvairiose Lietuvos vietose. Tie variantai vienas nuo kito skiriasi tik mažmožiais. Juose minimas tėvelis (tetušis resp. tatušis, taip pat močiutė, brolelis, seselė ir pan.), kuris labai nori miego, yra pavargęs. Raginama eiti į vyšnių sodelį (į svirnelį ir pan.), kur galėsiąs pailsėti. Eiti „į bičių daržą“ peržiūrėtuose variantuose neaptikta, bet toks variantas liaudyje, žinoma, galėjo būti dainuojamas. Įvaizdžiai „vėjelis pūtė“, „bitelės užė“, „ąžuolėlis siūbavo“ turimi daugelyje užrašytų šios dainos variantų. Be to, dar yra „vyšnelės užė“, „svirnelis užė“, „obelys lingavo“, „karvelėliai burkavo“ ir kt.

Antrasis fragmentas „Atjo žalnieros...“ yra populiarios karinės liaudies dainos „Visi bajorai į karą jojo...“ strofa. Šios dainos tautosakos archyve turima net apie pusę tūkstančio užrašymų, kurie vienas nuo kito paprastai šiuo bei tuo skiriasi, pvz., vietoj „visi bajorai“ pasitaiko „visi berneliai“, „visi vyrai“, „visi žalnieriai“ ir pan., vietoj „į karą jojo“ būna „į Rygą jojo“ ir pan. Frazės „Atjo(ja) žalnierius per lauką“ nepavyko aptikti, bet, galimas dalykas, būta ir tokio varianto. Kitos šios strofos frazės – „o mūsų nėra kam joti“, „tetušis senas, brolelis jaunąs“ – labai dažnos, turimos bemaž visuose užrašymuose.

Trečiasis fragmentas „Ej warneli...“ pasitaiko daugelyje lietuvių liaudies dainų. Tai – keliaujantis motyvas, pagal kurį neįmanoma susekti, kuri liaudies daina čia fiksuota. Labai dažna frazė „parnešk kaulelius“, bet jos tęsinys „ir mano seselę“ (*Yr muna seseli*) laikytinas nesusipratimu, turėtų būti „ir mano brolelį“. Pažymėtina, kad užrašydamas šį trečiąjį fragmentą, A. Mickevičius daugiausia braukė tekstą, jį taisė. Greičiausiai toji daina jam buvo nežinoma, pirmą kartą išgirsta. Mums rūpimas motyvas, tautosakos tyrinėtojų tvirtinimu, neretai pasitaiko sukilėlių dainose. Korilskis buvo susijęs su 1831 m. sukilimu, ir dėl to 1831 m. emigravo į užsienį. Galimas dalykas, kad jis čia ir dainavo kokią sukilėlių dainą. A. Mickevičiui negirdėtą.

Kaip buvo nurodyta, virš pirmųjų 8 eilučių A. Mickevičius sužymėjo prozodinius ženklus. Ankstesni tyrinėtojai į juos nekreipė dėmesio. Šio straipsnio autoriaus paprašyti, tuos prozodinius ženklus ištyrė lietuvių eilėdaros bei liaudies dainų metrikos specialistai Juozas Girdzijauskas ir Leonardas Sauka. Jų nuomone, prozodiniais ženklais A. Mickevičius galėjo žymėti vieną iš trijų dalykų: 1) ilgus ir trumpus skiemenis, 2) kirčiuotus ir nekirčiuotus skiemenis, 3) stipriąsias ir silpnąsias melodijos taktų dalis. Du pirmieji atvejai praktiškai atkrinta, kadangi brūkšneliai ir puslankiai neretai dėliojami mišriai tiek ant ilgų arba kirčiuotų, tiek ant

trumpų arba nekirčiuotų skiemenų (žiūrint tiek aukštaičių, tiek žemaičių tarties). Be to, kai kuriais atvejais (pvz., *būtū, Tīnāĵ* ir *Tīnāĵ, sāldēi*) vienas skiemuo pažymėtas dviem prozodiniais ženklais. Taigi belieka manyti, jog A. Mickevičius prozodiniais ženklais žymėjo bendrą melodijos slinktį.

Pirmoji daina „Ejk Tatuszeli...“, tyrinėtojų nuomone, esanti pastovios silabinės sandaros (izosilabinė), bet nepatvarios strofos. Jos metrinė formulė: 5+5 (pirma eilutė) ir 7 (antra eilutė). Antroje strofoje antroji metrinė eilutė pakartota, todėl pati strofa jau ne dvielė, o trielė (tokios strofų moduliacijos pasitaiko šios dainos tipo variantuose). Stroforų pirmosios eilutės dinamiškai izometriškesnės, o antriosios (ir trečioji) – laisvesnės. Todėl atrodo, kad A. Mickevičiui dainuoti ji melodija turėjo būti pusiau improvizacinio pobūdžio.

Antroji daina „Atjo žalnieras...“ irgi esanti izosilabinė, bet ji ir patvarios strofos. Jos metrinė schema: 5+5 (pirma eilutė) ir 9 (antra eilutė). Todėl atrodo neabejotina, kad pirmos strofos pirmoje eilutėje (antrame puseilyje) praleistas vienas dviskiemenis žodis (metriškai taisyklinga būtų ne *par lauką*, o pvz., *per lygų lauką*). Šitaip rekonstravus tą puseilį, pirmosios strofos eilutės nuo ketvirto skiemens ir abi antrosios eilutės pasidaro dinamiškai izometriškos, o pirmųjų eilučių trys pirmieji (pradiniai) skiemenys, sudarantys melodijos išibėgėjimą, lieka ritmiškai laisvesni. Taigi šios dainos melodija, atrodo, turėjo būti griežtesnio metro negu pirmosios.

Visų trijų autografo fragmentų kalba – žemaitiška. Tai rodo:

- a) žemaitiškas pralietuvių **tj, *dj* traktavimas, pvz., adv. *saldej 2, saldei 5* ‘saldžiai’;
- b) žemaitiškas bendrinės kalbos *ie* atitikmuo, pvz., 2. sg. fut. *migosi 2* ‘miegosį’, 3. praet. *migoie 5* ‘miegojo’;
- c) ilgojo balsio *é* diftongizacija, t. y. virtimas *ie*, pvz., *Wieielis 3* ‘vėjelis’, 3. praes. *niera 7* ir *9* ‘nėra’; *o > uo* rašte nežymima, kaip buvo įprasta XIX a. žemaičių tekstuose⁷, taigi rašoma, pvz., *brolelis 8*, 2. sg. fut. *migosi 2* ‘miegosį’, 3. praet. *migoie 5* ‘miegojo’, refl. *subavos 4* ‘siūbavo’ (ne *bruolelis* ir t. t.);
- d) trumpųjų *u, i* platinimas bei virtimas *o, e*, kuriuos A. Mickevičius žymėjo *o, y* raidėmis, pvz., *žalnieras 6* ‘žalnierius, karys’, g. pl. *bytiu 1* ‘bičių’, *Yr 13* ‘ir’;
- e) nosinio balsio *q* žodžių šaknyje refleksas *ou* (rašo *ou*), pvz., *Oužolelis 4* ‘ažuolėlis’;
- f) ilgųjų balsių nekirčiuotose galūnėse trumpinimas ir žemaitiškas jų tarimas, o kirčiuotose bei antrinės kilmės galūnėse ilgumo išlaikymas, pvz., g. sg. *muna 12* ir *13* ‘mano’ (*-a* iš **-ā*); 3. praet. *migoie 5* (pažymėtina, kad virš *-e* yra lankelis, galintis rodyti trumpą balsį) ‘miegojo’ (*-ie* iš **-jā*); *puti 3* (ir čia virš trumpojo *-i*

⁷ Taip rašė, pvz., D. Poška, S. Stanevičius, S. Daukantas, M. Valančius ir kt.

yra lankelis) 'pūtė', *hužé* 3 (virš *é* taip pat lankelis) 'ūžė' (-*i*, -*é* vietoj žė. -*ę* iš *-*ē*); n. pl. *bitelis* 3 (virš -*is* lankelis) 'bitelės' ir g. sg. *szalelis* 11 'šaleles' (abiem atvejais -*is* vietoj žė. -*ęs* iš *-*ēs*); a. sg. *seseli* 13 'seselė' (-*i* vietoj žė. -*ę* iš *-*ę*); a. sg. *lauka* 6 'lauką' (-*a* iš -*ą*; virš raidės lankelis); g. pl. *bytiu* 1 'bičių' (-*u* iš -*ų*, viršuj lankelis); bet rašoma g. sg. f. *szwecios* 11 'svečiōs', 3. praet. *Atjo* 6 'atjoja', refl. *subavos* 4 'siūbavosi';

g) žemaitiškas joto numetimas išnykus trumpajam galūnės balsiui, pvz., *Atjo* 6 'atjoja';

h) savybinio įvardžio *mano* forma su žemaitišku šaknies vokalizmu: *muna* 12 ir 13.

Iš tekste esamų kalbinių ypatybių galima bandyti apytikriai lokalizuoti tą žemaičių šneką, kuria buvo dainuojami A. Mickevičiaus užrašyti liaudies dainų fragmentai.

Pirmiausia atkreiptinas dėmesys į *Oužolelis* 4 'ąžuolėlis'. Vietoj *ą* tariama *ou* dviejuose šiaurės žemaičių („dounininkų“) kampuose: 1) apie Palangą, Salantus, Mosėdį, Skudą ir 2) apie Papilę, Klykolius. Žr. schemeje 4 izofoną. Autografo žemaitiška šnekta turėtų būti ieškoma tik pirmajame (vakariniame) kampe. Taip daryti verčia kitos teksto kalbinės ypatybės, visų pirma g. pl. forma *bytiu* 1 'bičių', orientuojanti mus į vadinamąjį „pajūrio žemaičių“ plotą (žr. schemeje 3 izofoną), kur panaikintos kaitmeninių skiemenų afrikatos. G. sg. f. *szwecios* 11 'svečios' tokiai išvadai prieštarauti negali, nes, viena, ši forma užrašyta netiksliai ir taisyta (tai bus aptarta vėliau), be to, XIX a. viduryje „pajūrio žemaičių“ plote šalia beafrikačių formų galėjo būti vartojamos ir gretimės su afrikatomis (jų pasitaiko vietomis dar ir dabar).

Iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad teksto kildinimui iš šiaurės žemaičių ploto prieštarauja formos 2. sg. fut. *migosi* 2 'miegosį', 3. praet. *migoie* 5 'miegojo', lyg ir orientuojančios mus į pietų žemaičių („dūnininkų“) plotą. Tačiau pietų žemaičių plote nėra nei *ou* 'ą', nei *t* 'č' (prieš užpakalinius balsius). Formos *migosi*, *migoie* iš tikrųjų gali atspindėti šiaurės žemaičių *meigûos^l*, *meigûoj^e*. Mat vakarinėje šiaurės žemaičių dalyje *ei* diftongizacijos laipsnis yra silpnas, tariamas diftongoidas *e^e*, kuris nekirčiuotoje pozicijoje lengvai gali būti suvokiamas kaip monoftongas *e*, kurį A. Mickevičius žymėjo *i* raide, plg. 3. praet. *puti* 3 'pūtė', n. pl. *bitelis* 3 'bitelės', g. sg. *szalelis* 11 'šalėlės', a. sg. *seseli* 13 'seselė'. Dabar šiaurės žemaičiai šias formas taria *pū't^e*, *bet'ėl'ēs*, *šal'ėl'ēs*, *ses'ėl'ē*. Būdinga, kad atlikto eksperimento (jis bus vėliau aptartas) metu vienas iš dalyvių taip pat užrašė *migoś* 'miegosį'. – Svetimybė *žalnieros* 6 'kareivis' turi dėsningai išlaikytą dvibalsį *ie*, plg. dab. tariamą *žal'nīērōs*. – Formų *Oužolelis* 4 'ąžuolėlis' ir *jod warneli* 10 'juodvarnėli' raidė *o* (skiemenyse *žo* ir *jod*), esanti vietoj aukštaičių *uo*, A. Mickevičiaus taisyta iš *u*, taigi ir čia jo iš pradžių norėta užrašyti žemaitiškai. Pažymėtina, kad šiaurės žemai-

čių dvibalsis *ou* raide *u* žymimas (ypač žodžio viduryje) ir šimtmečiu anksčiau pasirodžiusiame iš esmės tos pačios tarmės paminkle „Žiwate“⁸, pvz., a. sg. *juka* 205₁₀ ‘juoką’, *duby* 223₆ ‘duobę’.

Kitos A. Mickevičiaus autografo kalbinės ypatybės taip pat mus orientuoja į šiaurės, bet ne į pietų žemaičių plotą (apie vakarų žemaičius klaipėdiškius negali būti ir kalbos).

Atskirai reikia aptarti formas n. sg. *Tatuszys* 8 ‘tetušis’, voc. sg. *Tatuszeli* 1 ‘tetušėli’, kurias ankstesni tyrinėtojai laikė tipiškėmis žemaitiškėmis⁹. Bet iš tikrųjų yra ne visai taip. Dabar daiktavardis *tatùšis* (demin. *tatušėlis*) vietoj *tetùšis* (*tetušėlis*) labiau būdingas aukštaičiams, negu žemaičiams, nors jį vietomis (retai) turi ar yra turėję¹⁰ ir kai kurie žemaičiai. Be to, A. Mickevičius galėjo rašyti *ta* ir vietoj šiaurės žemaičių *te*, tariamo su beveik nepalatalizuotu priebalsiu *t* prieš priešakinį balsį *e*. Jam toks tarimas galėjo aiškiai kontrastuoti su įprastiniu aukštaičių (ypač rytų) *te* ir sudaryti *ta* įspūdį. Galbūt prisidėjo ir lenkų (dial.) *tatus* ‘tėvelis’.

Tipiškėmis žemaitiškėmis nelaikytinos (ankstesnių tyrinėtojų laikytos¹¹) ir autografo formos adv. *Tinaj* 2, 5 ‘tenai’, praep. *par* 6 ‘per’. Tarminisrieveiksmis *tinai* suponuoja žemaitišką tartį *tėnā*. Dabar toksrieveiksmis žemaičiams apskritai nėra būdingas, bet užtat visuotinai vartojamas rytų Lietuvoje, kur taria *tinai*. Tačiau „Žiwatas“ rodo, kad anksčiau mums rūpimame plote *tėnā* būta ir net gana populiarus (rašomas *tynay*, pavartotas 161 kartą!).

Vietoj *per* sako *par* daugelis ne tik žemaičių, bet ir aukštaičių. Lokalizuojamame plote taip pat turima *par*.

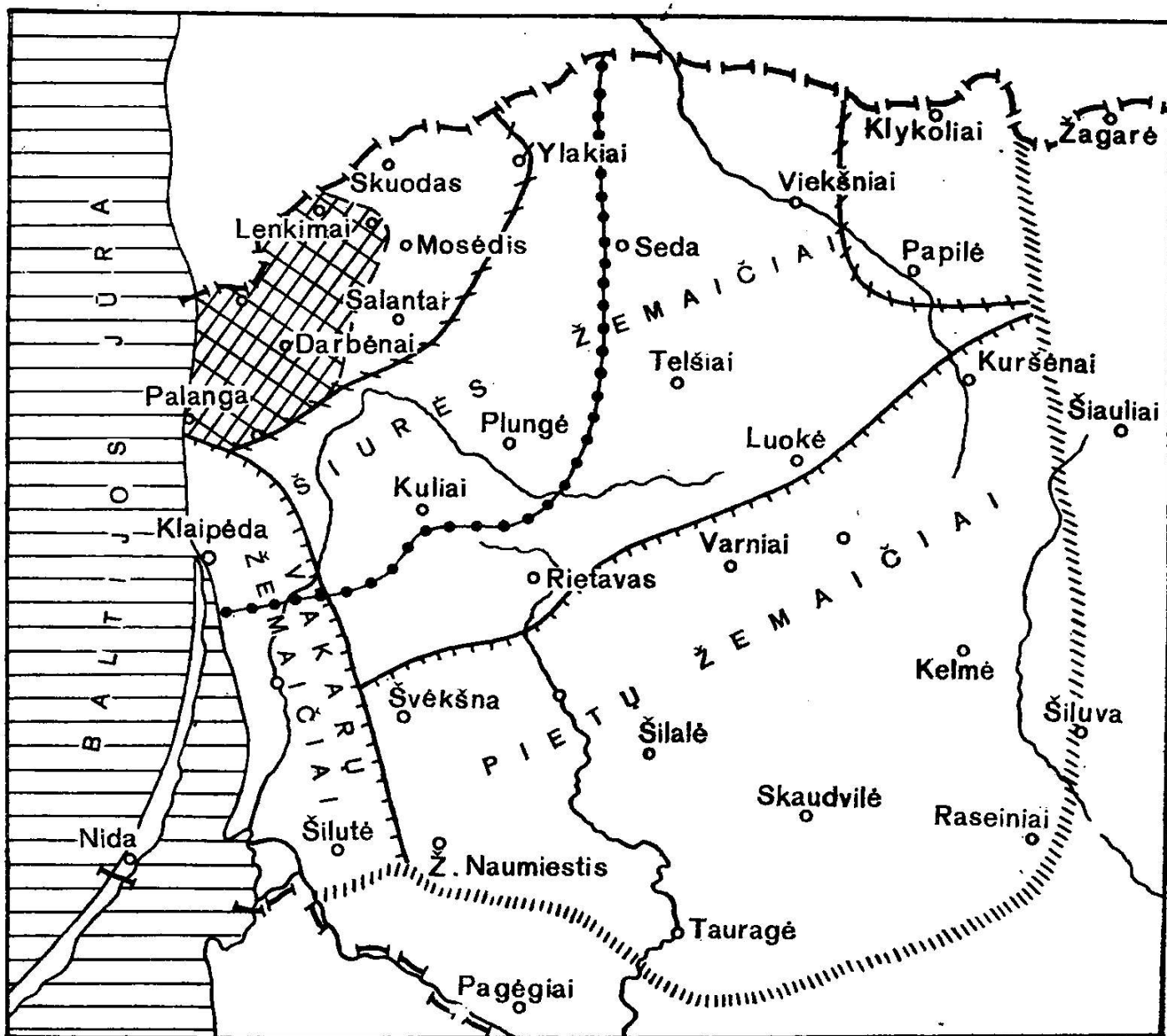
Visi čia iškelti duomenys ne tik neprieštarauja, bet net paremia autografo tarmės lokalizavimą į šiaurės vakarus nuo schemoje išbrėžtos 4 izofonos. Šis plotas savo ruožtu suskyla į dvi dalis pagal kirčiuoto *e* likimą prieš skiemenį, turintį siaurusius balsius. Šiaurės rytų dalyje – už 5 izofonos – toks *e* susiaurėjo ir daug kur virto dvibalsiu *ie*, o pietvakariuose išliko sveikas. Nagrinėjamame autografe nėra jokių susiaurėjimo resp. diftongizacijos požymių, pvz., n. sg. *Wieiēlis* 3 ‘vėjelis’, *Oužolelis* 4 ‘ąžuolėlis’ (žemaičiai čia turi priesagą *-elis*), *brolelis* 8, voc. sg. *Tatuszeli* 1 ‘tetušėli’ (žem. *-eli*), *warneli* 10 ‘varneli’, *jod warneli* 10 ‘juodvarneli’ (žem. *-eli*). Čia visur yra *-elis*, *-eli* (ne *-ėlis*, *-ėli* resp. *-ielis*, *-ieli!*). Taigi autografo šnekta lokalizuotina plote į pietvakarius nuo 5 izofonos. Tasai plotas schemoje užstričiuotas. Jis anuomet įėjo į Telšių apskritį. Tai sutinka su tvirtinimu, kad L. Ko-

⁸ Žiwatas Pona yr Diawa musu Jezusa Christusa... Aprašitas Metusy Pona 1759 y Druka Paduotas... Suprasław... Metusy Pona 1787. Dėl „Žiwato“ tarmės lokalizavimo žr. Girdenis A. Baltiškųjų **tj*, **dj* refleksai 1759 m. „Žyvate“. – Baltistica, t. 8(2), p. 175–178.

⁹ Brensztejn M., Otrębski J. Dajny..., p. 10, 15–16.

¹⁰ Taip manyti verčia A. Girdenio rastas S. Daukanto rinkiniuose neabejotinai žemaitiškas posmas (pavadintas „Nezgada su paczia sawa“): *Tatuszayti balqdayti musu patiekayty Kam tu smaugay kam tu daužay musu Matuszayty*. Tikslus *i* ir *e* (rašo *y*) skyrimas rodo šiaurės žemaičių tarmę.

¹¹ Brensztejn M., Otrębski J. loc. cit.

1 2 3 4 5 6

A. Mickevičiaus lietuviško autografo tarmės lokalizavimo schema: 1 – žemaičių tarmės riba; 2 – *uo, ie* refleksų izofonos; 3 – „pajūrio žemaičių“ riba; 4 – *a > ou* izofonos; 5 – *-ėlis -'ėlis'* (ne *-ėlis, -ielis!*); 6 – apytikris plotas, kur lokalizuotina A. Mickevičiaus autografo šnekta

beckis-Korilskis yra kilęs iš Telšių apskrities¹². J. Otremskio atsargus spėjimas, kad teksto šnekta ieškotina kažkur rytinėje Telšių krašto dalyje¹³, neturi pagrindo.

Ar Adomas Mickevičius suprato žemaitišką tekstą, kurį pats užrašė? Atsakyti į šį klausimą nelengva. Poetas žemaičių tarmės plote, atrodo, nėra gyvenęs. Kadan-

¹² V. Biržiška (Aleksandrynas, II, 394) nurodo, kad 1805 m. universitete esą pažymėtas gimęs Varnių par. ar Rainiuose, Telšių par. Bet tai tik gimimo vietos nurodymas. Vėliau galėjo gyventi kitur. Kur yra gyvenę jo tėvai, neturime duomenų.

¹³ Brensztejn M., Otrębski J. Dajny..., p. 21.

gi ši tarmė labai skiriasi nuo vakarų ir rytų aukštaičių, kurių plote A. Mickevičius yra gyvenęs, tai net jeigu jis ir apygeriai būtų mokėjęs lietuviškai (aukštaitiškai), žemaitiškas tekstas jam turėtų sudaryti nemaža sunkumų. Dėl tų sunkumų autografe neišvengiamai turėjo atsirasti klaidų, taisyčių. Kadangi esamiems teksto taisyms ankstesni autografo tyrinėtojai skyrė daug dėmesio, ypač sprendami klausimą, ar A. Mickevičius mokėjo lietuviškai, tai pravartu čia juos kiek detaliau aptarti.

Teksto 2-oje eilutėje neaiškiai įrašyta žodžio *Tinaj* raidė *n*, lyg būtų taisyta iš *m*. Tai gali būti paprasto apsirikimo greit rašant pataisymas, juoba kad tas pats žodis 5-oje eilutėje parašytas teisingai.

2-oje eilutėje yra ir kitas taisyimas: žodžio *saldej* pabaiga *-ej* taisyta iš *-ei*. Tas pats žodis 5-toje eilutėje paliktas netaisytas, t. y. *saldei*. Bet čia ne tarties, o tik rašybos taisyimas. Kadangi dvibalsius *ai*, *ei* A. Mickevičius dažniau rašė raidėmis *aj*, *ej* (lenkiškai), pvz., *Ejk* 1 'eik', *Tinaj* 2 ir 5 'tenai', *Ej* 10 'ei', tai ir 2-oje eilutėje parašytą *saldei* pataisė į *saldej*.

4-oje eilutėje žodžio *Ouzolelis* raidė *o* taisyta, atrodo, iš *u*. Taigi iš pradžių buvo parašyta *Ouzulelis*, t. y. su *-u-*, atspindinčia žemaičių *-ou-* ar *-o-* tartį, bet vėliau suaukštaitinta (raide *o* A. Mickevičius žymėjo dvibalsį *uo*).

6-oje eilutėje žodžio *Atjo* raidė *A* taisyta iš *O* ar *E*. Galbūt prastai nugirstas ir vėliau pataisytas silpnai tariamas nekirčiuoto skiemens trumpasis balsis.

7-oje eilutėje bendraties *isz joti* 'išjoti' galinė raidė *i* taisyta, lyg būtų nubraukta. Viršuje nepažymėtas ir skiemens prozodinis ženklelis. Pakartojant tą pačią frazę 9-oje eilutėje, įrašyta forma su *i*. Bendratys (*iš*)*joti* ir (*iš*)*jot* yra gretiminės ir viena kitą gali pakeisti. Trumpesnysis variantas būdingas tik aukštaičiams, žemaičiai jo neturi. Taigi čia vėl susiduriame su žemaitiškų ir aukštaitiškų formų painiojimu. Beje, labai redukuoto šiaurės žemaičių *-ę* Mickevičius galėjo ir neišgirsti.

10-oje eilutėje vietoj žodžio *warneli* iš pradžių, tyrinėtojų nuomone, buvo parašyta *barnniali*, paskui pataisyta į *barnneli*, po to braukta ir viršuj parašyta *warneli*. Toje pačioje eilutėje ir vietoj *jod varneli* 'juodvarneli' iš pradžių buvę parašyta *jud* (pataisyta į *jod*) *barnieli*, paskui užbraukta ir viršuj parašyta *jod warneli*. Tokių stambių taisyčių ankstesnėse teksto eilutėse (I ir II fragmente) nėra. Tai pats didžiausias (kartu su esančiu 12 eilutėje) taisyimas, kuriam tyrinėtojai, ypač J. Otrembskis, skyrė labai daug dėmesio. Kadangi vietoj *w* raidės iš pradžių buvo rašoma *b* to paties žodžio šaknyje net dviem atvejais ir kadangi čia sumaišyti du artimi priebalsiai (*v* ir *b*, abu lūpiniai), tai J. Otrembskis iš šių pavyzdžių darė išvadą, kad žodis *varnas*, kuri turi visos lietuvių kalbos tarmės, A. Mickevičiui buvęs nežinomas. Tačiau tokią išvadą galima būtų daryti tik tuo atveju, jeigu žodis *varnas* visose lietuvių kalbos tarmėse būtų tariamas vienodai. Bet iš tikrųjų taip nėra. Žemaičių šnekta, kuria dai-

navo L. Korilskis ir kurios A. Mickevičius nemokėjo, šio žodžio (ir ne tik šio!) tarimu labai skiriasi nuo aukštaičių, ypač rytinių (bendrinė lietuvių tartis tada dar nebuvo nusistovėjusi), kurių kalba A. Mickevičiui galėjo būti nesvetima. Juk žodžiai voc. sg. *varnėli* ir *juodvarnėli* šiaurės vakarų žemaičių tariami su dviem kirčiais: *vā·r·nė·lī* ir *jōudva·rnėlī*. Nemokėdamas žemaičių tarmės ir dėl cirkumfleksinio skiemens *ař* kitokio žemaitiško tarimo (plg. žemaičių *vā·rns* ir rytų aukštaičių *vař·nas*) neatpažinęs žodžių *varnas*, *juodvarnis* mažybinių formų, A. Mickevičius iš pradžių tas formas dėl dvigubo kirčio lengvai galėjo palaikyti ne vienu, bet dviem žodžiais. Primitina, kad šie žodžiai yra trečiajame fragmente, kuris A. Mickevičiui, kaip jau buvo nurodyta, greičiausiai buvo nežinomas, girdėtas pirmą kartą. Užrašydamas šį fragmentą Korilskiiui dainuojant, kada melodija gana smarkiai keičia garsų tarimą, A. Mickevičius iš pradžių galėjo nesuvokti žemaitiškos frazės prasmės. Raidė *b* vietoj *w* galėjo atsirasti dėl aliuzijos į labai dažną lietuvių liaudies dainų įvaizdį „bernelis“ ar pan. Galbūt tik Korilskiiui pakartotinai padainavus šias eilutes, A. Mickevičius suvokė jų prasmę ir tekstą ištaisė. Kad tokia prielaida galima, rodo mūsų atliktas eksperimentas: žodį *juodvarnėli* dviem žodžiais užrašė net du eksperimento dalyviai, be to, ne tik lietuviškai nemokantis, bet ir gana gerai mokantis, ir užrašydami tiek dainuojamą, tiek ir aiškiai diktuojamą tą patį tekstą.

11-oje eilutėje žodžio *szwecios* ‘svečiōs’ raidės *ci* parašytos kiek nenatūraliai, lyg norėta rašyti *cz*. Ankstesni tyrinėtojai į tai nėra atkreipę dėmesio. Žodžio pradžios *sz-* yra vietoj *s-*. Gal tai dėl asimiliacijos, derinantis prie tolimesnės afrikatos *č*? Tačiau Korilskis galėjo šį žodį ištarti kaip žemaičių dzūkas *svėčūos* (*c*, *dz* vietoj *č*, *dž* tarimas prieš galūnę seniau tikrai buvo būdingas daug didesniai plotui), o A. Mickevičius bus užrašęs šios formos ir aukštaičių *svečiōs* hibridą. Tai, žinoma, tik prielaida.

12-osios eilutės pradžioje A. Mickevičius buvo parašęs *Par neszck* ‘parnešk’ (*Par* lyg taisyta iš *Por*), paskui braukė ir parašė *Parneszck* (ir čia *Par* taisyta iš *Por* ar *Per*). Galimas dalykas, kad dėl prastai nugirsto nekirčiuoto skiemens neaiškiai tariamo trumpojo balsio (plg. *Atjo* 6 taisyta iš *otjo* ar *etjo*) iš pradžių rašantysis ne visai buvo supratęs šį žodį ir padalinęs į du, paskui teisingai suvokė ir pasitaisė. Neišleistina iš akių, kad 12-oji eilutė irgi priklauso trečiajam fragmentui, kuris iš anksčiau A. Mickevičiui greičiausiai nežinotas.

13-oje eilutėje A. Mickevičius, rašydamas savybinį įvardį *mano*, pirmąjį skiemėnį iš pradžių buvo parašęs žemaitiškai *mu*, bet paskui jį užbraukė, matyt, dėl neatitikimo su aukštaičių (kurių formą jis greičiausiai žinojo) *ma*, tačiau įsitikinęs, kad Korilskis tikrai tarė *muna*, toliau taip ir parašė.

Tyrinėtojai nurodo dar 2 tariamus A. Mickevičiaus taisymus, būtent, 3-oje eilutėje esą taisytas žodis *Wieielis*, o 8-oje eilutėje — žodis *brolelis*. Bet tai nesusi-pratimas. Abiem atvejais taisyti ne patys žodžiai, bet prozodiniai ženklai, esantys po pirmuoju žodžiu ir virš antrojo.

Tarp 3 ir 4 eilučių prozodinės schemos pirmasis ženklelis, esąs po žodžio *Wieielis* raidės *W* ir simbolizuojąs žodžio *Ouzolelis* pirmąjį skiemenį, buvo pataisytas iš puslankio į brūkšnelį (be kita ko, čia skiemuo ilgas!). Virš žodžio *brolelis* skiemens *lis* buvo parašytas ilgas brūkšnys, užkliudęs ir raidę *l*. Tą brūkšnį (skiemuo *lis* yra trumpas!) A. Mickevičius panaikino net keliais vertikaliais perbraukimais, o puslankio ženklelį, nesant vietos dėl vertikalių perbraukimų, įrašė raidės *l* viršutinės dalies dešinėje (po jotu), jį gerokai suliedamas su raide *l*. Taigi čia nėra tariamo **broletis* taisymo į *brolelis*, kurį norėtų matyti J. Otremskis, skyręs šiam „taisymui“ ypač daug dėmesio ir juo remdamasis tvirtinęs, kad A. Mickevičius šio visų lietuvių tarmių turimo žodžio esą nesupratęs. Betgi matome, kad taip iš tikrųjų nėra.

Tyrinėtojai dar yra atkreipę dėmesį į dviem atvejais be reikalo padėtą kablelį frazėse *Ouzolelis, subavos* 4 ir *Atjo žalnieros, par lauka* 6. Bet juk A. Mickevičius kableliu galėjo žymėti ne tiek įprastinę sakinio skyrybą, kiek ritminę dainos pauzę. Tokią prielaidą darė ir J. Otremskis.

Aptarti taisymai iš esmės patvirtina teigimą, kad A. Mickevičius rašė nelabai stengdamasis, paskubomis, plg. *Tinaj* taisymą. Jis prastai nugirdo Korilskio tariamus (dainuojant!) kai kuriuos jam svetimos žemaičių tarmės garsus, ypač nekirčiuotuose skiemenyse. Paskui tų garsų užrašymą tikslino (*Atjo, Parneszk, warneli, jod warneli*), kiek vienodino rašybą (*saldej*). Tačiau ypač ryškus svyravimas tarp žemaitiškų ir aukštaitiškų formų fiksavimo, plg. *Ouzolelis, jod warneli, muna, isz joti, szwecios* taisymus. Matyt, poetas ne iš karto atpažindavo žemaitiškai tariamus kai kuriuos žodžius. Tai rodo taisymas *barnniali* → *barnneli* → *warneli* ir *jud barnieli* → *jod* (atpažino tik susiejęs su aukštaičių tartimi) *warneli*.

Norint patikrinti, ar gali ir koku mastu gali užrašyti žemaitišką dainuojamą tekstą šios tarmės nemokantis asmuo, buvo atliktas eksperimentas, kurį organizuojant stengtasi sudaryti kiek galima artimesnę A. Mickevičiaus atvejui situaciją.

Dialektologas doc. Aleksas Girdenis, turintis aiškią dīkciją ir gerai mokantis savo gimtąją šiaurės žemaičių tarmę (labai artimą L. Korilskio šnektai), padainavo visus tris autografo fragmentus. Buvo dainuojama paisant Korilskio gimtosios šnekotos ypatybių ir laikantis kaip galint autentiškesnės melodijos. Kiekvienas dvielis kartotas po 3 arba (jei auditoriai nespėdavo užrašyti) 4 kartus. Taip dainuojamą tekstą iš klausos rašė 3 Vilniaus universiteto studentai, kurių 2 kilę iš buv. Vilniaus krašto (auditoriai Nr. 2 ir Nr. 3) ir 1 iš vakarų Baltarusijos (Nr. 1). Jų visų gimtoji kalba yra lenkų. Visi jie anksčiau neturėjo jokio sąlyčio su žemaičių tarme ir nebuvo girdėję užrašomų fragmentų. Užrašinėtojas Nr. 1 (I. Trubickaja) visai nemoka lietuvių kalbos, Nr. 2 (K. Žabelovič) ją moka silpnai (susikalbėti galima), o Nr. 3 (J. Žabelovičius) lietuviškai kalba palyginti gerai.

Išanalizavus taip užrašytus tekstus, paaiškėjo, jog visi jie yra ne tokie tikslūs, kaip A. Mickevičiaus autografo I ir II fragmentai. Nr. 1 darė labai daug klaidų. Tai matyti kad ir iš šių pavyzdžių, rodančių vien netaisyklingą žodžių skaldymą: *tato szali* 'tetušėli', *ibe tu* 'į bičių', *Ten aj* 'tenai', *bet ales* 'biteles', *Aužole lis* 'ąžuolėlis', *siu bawas* 'siūbavos', *At joža lj neras* 'atjo(ja) žalnierius', *parlauka* 'per lauką', *ka meszjot* 'kam išjoti' (dviem atvejais), *Tato szis* 'tetušis', *jou dwarniali* 'juodvarnėli'. Nr. 2 ir Nr. 3 užrašė kiek geriau, bet ir čia yra didelių netikslumų, visai nesuprastų žodžių, pvz., Nr. 2: *saldeimej guls* 'saldžiai miegosi', *O žoleles* 'ąžuolėlis', *At južalnierios* 'atjo(ja) žalnierius'; Nr. 3: *saldiejimaj migoś* 'saldžiai miegosi', *Ou žoliali siubawas* 'ąžuolėlis siūbavos', *jo dwarneli* 'juodvarnėli', *mu no* 'mano', pirmąją eilutę net štai kaip iškraipė: *Ejk tiatuszia lik be tudio darža* 'eik tetušėli į bičių daržą'¹⁴.

Eksperimentas parodė, kad net gana gerai lietuviškai mokantis žmogus dainuojamą žemaitišką tekstą pajėgia užrašyti tik maždaug tokiu tikslumu, koks yra A. Mickevičiaus autografo III fragmente. Pateikiame šio fragmento Nr. 3 užrašymą:

Ej warneli jo dwarneli
*Isz swiatios szaliales*¹⁵
Parniaszk mu no to kaulialius
*Er mona broliali*¹⁶.

Buvo atliktas ir antras eksperimentas. Šiuokart doc. A. Girdenis visus tris fragmentus tiems patiems asmenims ne dainavo, bet diktavo. Jis aiškiai išstardamas žodžius perskaitė kiekvieną dvieilį tiek kartų, kiek pageidavo auditoriai. Išanalizavus šio eksperimento duomenis, paaiškėjo, kad Nr. 1 ir šįkart pridarė daug klaidų, pavyzdžiui, netaisyklingai suskaldė žodžius: *tato szeli* 'tetušėli', *ten aj* 'tenai', *At jo* 'atjoja', *ka meszjot* 'kam išjoti' (abu kartu), *Tato szis sianas* 'tetušis senas', *jou dwarniali* 'juodvarnėli'. Nr. 2 užrašė geriau: netaisyklingai suskaldė tik 1 žodį *O užuolialis* 'ąžuolėlis'. Tačiau Nr. 3 (geriausiai lietuvių kalbą mokančio!) tekste tokių atvejų liko daugiau: *Ou žoliali siubawas* 'ąžuolėlis siūbavos', *parlauk* 'per lauką', *jou dwarniali* 'juodvarnėli'. Tad iš šio antrojo eksperimento rezultatų aiškiai matyti, jog net diktuojant tekstą žemaičių tarmės nemokantis asmuo užrašo prasčiau, negu yra A. Mickevičiaus autografo I ir II fragmentuose.

Taigi abu eksperimentai visiškai patvirtino ankstesnę šio straipsnio autoriaus prielaidą, kad A. Mickevičiui I ir II fragmentai turėjo būti iš anksto žinomi. Beje,

¹⁴ Geriausiai lietuvių kalbą mokantis Nr. 3 užrašė kiek prasčiau už Nr. 2 (silpnai lietuviškai mokančią savo žmoną), nes pastarosios labiau išstobulinta muzikinė klausa (ji daug ir gerai dainuoja, o Nr. 3 visai nedainuoja).

¹⁵ Taisyta iš *szaleles*.

¹⁶ Vietoj A. Mickevičiaus autografe per nesusipratimą atsiradusio žodžio *seselę* buvo dainuojama *brolelį*.

tokia išvada visai atitinka realią padėtį. Juk lietuvių liaudies dainos anuomet buvo ir dabar tebėra labai populiarios. Jas dainuodavo (ir dabar kartais tebedainuoja) Vilniaus krašte net lietuviškai nemokantys asmenys. Be to, žinoma, kad A. Mickevičius lietuvių liaudies dainas labai mėgo. Yra duomenų, jog jo aplinkoje jas dainuodavę ne tik kiti asmenys, bet, atrodo, ir jis pats¹⁷.

Žemaitiškų formų painiojimas su aukštaitiškėmis nagrinėjamame A. Mickevičiaus autografe neabejotinai rodo, kad poetas žinojo, būtent, aukštaitiškus abiejų pirmųjų fragmentų variantus.

Trečiojo fragmento prastas užrašymas autografe, maždaug prilygstantis visų trijų fragmentų užrašymui eksperimento (ypač Nr. 2 ir Nr. 3) tekstuose, rodo, kad A. Mickevičius, kaip ir eksperimento dalyviai, tikrai nemokėjo žemaičių tarmės ir ne viską iš pradžių III fragmente suprato. Galbūt L. Korilskiui teko jam šį bei tą paaiškinti. Tai, matyt, ir sudarė judviejų ginčo svarbiausiąjį objektą.

Kaip jau buvo nurodyta, A. Mickevičiaus sūnus net dviem atvejais tvirtino, jog tėvas lietuviškąjį autografą parašęs spontaniškai pats (susiginčijęs su Korilskiu ir pataisęs jį), o ne kito asmens specialiai diktuojamas. Tą patį tvirtina ir poeto duktė: ji tikrai girdėjusi, kaip tėvas pataisęs Korilskį, dainuojantį lietuviškai, ir tą pataisymą užrašęs¹⁸. Tačiau M. Brenšteinas, pirmasis šio teksto tyrinėtojas, priėjo prie kitos išvados. Jis tvirtina, kad vaikus suklaidinusi atmintis. Pasak jo, A. Mickevičius dainų fragmentus užrašęs ne spontaniškai, ne iš atminties, bet Korilskio diktuojamas. Esą norėjęs pasilikti sau atminimui Korilskio dainuotos lietuvių liaudies dainos fragmentus. Kadangi A. Mickevičius nemokėjęs žemaičių tarmės, todėl esą negalėjęs iš atminties užrašyti žemaitiškai. Tai, M. Brenšteino nuomone, rodanti ir autografo analizė. Tokiai išvadai iš esmės pritarė taip pat J. Otremskis.

Mums atrodo, kad toks tvirtinimas yra per griežtas ir todėl neteisingas. A. Mickevičiaus vaikai greičiausiai yra teisūs. Kadangi poetui buvo žinomi aukštaitiški pirmųjų dviejų fragmentų atitikmenys, tai jis iš pradžių greičiausiai pats juos ir rašė. Tačiau jį šokiravo žemaitiška Korilskio tartis, t. y. žemaitiškos formos, kurios nesutapo su jam žinomomis aukštaitiškėmis. Tų žemaitiškų formų jis iš pradžių galėjo nesuprasti. Galbūt jis prašė Korilskį pakartotinai dainuoti, o pats tekstą koregavo. Trečiasis fragmentas tik taip ir galėjo atsirasti. Tuo būdu ginčo tarp A. Mickevičiaus ir Korilskio, be abejo, būta. Tą ginčą, be to, dar galėjo kelti ir strofų ritmika. Juk ne be reikalo A. Mickevičius virš eilučių sužymėjo prozodinius ženklus, kuriuos net dviem atvejais (virš 4 eil. pirmojo ir 8 eil. paskutinio žodžio) taisė. Trečiojo fragmento ritmikos nežymėjo, nes šis jam nebuvo žinomas, ir ginčą dėl ritmikos baigė.

¹⁷ Mykolaitis-Putinas V. Raštai, 1962, t. 8, p. 495–496.

¹⁸ Brensztejn M., Otrebski J. Dajny..., p. 10.

Kadangi nagrinėjamas autografas parašytas žemaitiškai, tai iš jo pirmiausia ir galima spręsti apie Adomo Mickevičiaus mokėjimą ar nemokėjimą žemaičių tarmės, bet ne apskritai lietuvių kalbos. Taigi su M. Brenšteino išvada, kad (pateikiamas lietuviškas vertimas) „neturime jokio įtikinamo argumento, kuris mums leistų tvirtinti, jog Adomas Mickevičius mokėjo lietuvių kalbą. O būdas, kuriuo užrašė tuos dainų fragmentus, rodo, kad jo pažinimas tos kalbos, jeigu apskritai būta, yra buvęs labai menkas“¹⁹, galima sutikti tik tuo atveju, jeigu toje išvadoje sąvoką „lietuvių kalba“ pakeisime sąvoka „žemaičių tarmė“.

Vis dėlto autografas rodo ir tam tikrą didžiojo poeto ryšį su pačia lietuvių kalba. Iš jo matyti, kad parašymo metu poetas mokėjo lietuviškai (aukštaičių tarme) net du iš trijų užrašytų liaudies dainų fragmentus. Iš amžininkų atsiminimų galime drąsiai spręsti, kad jis mokėjo anaipol ne tik šuos du fragmentus, bet ir daugiau lietuviškų liaudies dainų. Taigi jau vien mokydamasis jų A. Mickevičius turėjo kiek susipažinti ir su lietuvių kalba. Be to, autografe yra dar kitokių duomenų, rodančių, šio straipsnio autoriaus nuomone, dar kur kas glaudesnę poeto ryšį su lietuvių kalba. Čia turima galvoje rašymą 3. praet. *hužé* 3 ‘ūžė’ su *h*-. Autorius įsitikinęs, kad toks rašymas traktuotinas kaip hipernormalizmas, atsiradęs sekant lietuvių kalbos skoliniais iš kitų kalbų, kurie originalo kalboje *h* turi, bet lietuvių kalboje jo yra netekę, pvz., *adyndà* ‘valanda’ < s. br. *zodúna* (*z = h!*), *ūtaryti* ‘kalbėti’ < s. br. *zýmá-pumь* ir kt. Išsilavinę žmonės, kalbėdami lietuviškai, tokiuose skoliniuose anksčiau *h* tardavo (tai rodo mūsų senesni raštai). Esant *hūtaryti* || *ūtaryti* tipo dubletams, lengva buvo suklysti ir dėti *h*- prie lietuviškų žodžių, prasidedančių balsiu. Tokių *hūžé* ‘ūžė’ tipo hipernormalizmų gausu mūsų senuosiuose raštuose, yra jų ir dabar pakraštinėse lietuvių kalbos tarmėse, kur žmonės dvikalbiai, ypač kur šnekama lietuvių ir baltarusių kalbomis²⁰. Jeigu A. Mickevičiui lietuvių kalba būtų buvusi visai nežinoma, tokio hipernormalizmo atsiradimas tekste būtų nesuprantamas²¹.

Be nagrinėjamo lietuviško autografo, kitokių tiesioginių duomenų, rodančių, kad A. Mickevičius mokėjo (ar nemokėjo) lietuviškai, galima sakyti, neturime. Jį pažinęs Aloyzas Neveravičius (Alizy Ligenza Niewiarowicz) savo atsiminimuose²² rašo, jog kartą Paryžiuje per kūčias poeto duktė Marija dainavusi lietuvišką dainelę. Kai Neveravičius, kilęs iš „lietuviškosios Baltarusijos“, nesupratęs tos dainelės, išgirdęs iš poeto priekaištą, kam nemokas lietuviškai. Iš to, tyrinėtojų nuomone, at-

¹⁹ Brensztejn M., Otrębski J. Min. veik. , p. 13–14.

²⁰ Apie tai šio straipsnio autorius „Baltisticoje“ paskelbs specialų straipsnį.

²¹ Nuomonė, kad *h* atsirado dėl prancūzų rašybos įtakos (A. Piročkinas) arba yra vietoj *w* (J. Otremskis), niekuo neparemta.

²² Wspomnienia o A. Mickiewiczu. – Lwów, 1878, s. 166–167.

rodytų, jog pats poetas lietuviškai mokėjęs. Tačiau truputį vėliau, apie 1880 metus, vienas iš pirmųjų poeto biografų (Adam Rzarzewski) rašė, jog A. Mickevičius, jį pažinusių asmenų tvirtinimu, lietuviškai nemokėjęs²³. Taigi amžininkų liudijimai prieštaringi.

Reikia manyti, kad visiškai svetima lietuvių kalba A. Mickevičiui tikrai negalėjo būti. Jis ją juk turėjo girdėti dar nuo vaikystės laikų: jo tėvų namuose buvo bernų lietuvių ir baltarusių²⁴. Lietuvių kalbą A. Mickevičius turėjo girdėti ir vėliau iš draugų bei pažįstamų tiek studijuodamas Vilniaus universitete, tiek keliaudamas po etnografinę Lietuvą, ypač gyvendamas Kaune ir ekskursuodamas po Kauno apylinkes. Dar vėliau, profesoriaudamas Paryžiuje, poetas specialiai studijavo lietuvių kalbos tyrinėjimus, net tam klausimui buvo paskyręs dalį savo 1843 m. kovo 24 d. paskaitos. Jeigu lietuvių kalba A. Mickevičiui būtų buvusi visai svetima, jis vargu ar būtų galėjęs, kaip teisingai pastebi A. Piročkinas, padovanoti mums savo paties sudarytą (taip manoma) puikų lietuvišką asmenvardį *Grażina*, kuris tapo populiariu vardu tiek Lietuvoje, tiek ir Lenkijoje.

Kitas klausimas, kiek A. Mickevičius šią kalbą mokėjo. Juk pasakymas „moka kalbą“ labai nevienareikšmis: galima ja laisvai kalbėti ir galima vos suprasti šnekantį žmogų. Žinoma, A. Mickevičius negalėjo lietuviškai mokėti tiek, kad būtų įstengęs šia kalba rašyti eilėraščius. Be to, anuo metu juk dar nebuvo nė vieningos lietuvių bendrinės kalbos. Taigi jis galėjo būti kiek susipažinęs (geriau ar prasčiau) tik su ta lietuvių kalba, kuri tada buvo vartojama rytinėje etnografinės Lietuvos dalyje. To susipažinimo laipsnį nustatyti vargu ar bus kada nors įmanoma. Pagaliau, iš anksčiau kažkiek mokėtą (greičiausiai paviršutiniškai) lietuvių kalbą A. Mickevičius autografo atsiradimo metu galėjo būti jau gerokai primiršęs: juk nuo išvykimo iš Lietuvos buvo praėję ne mažiau kaip 27–28 metai.

Straipsnį norisi baigti šiomis trumpai formuluotomis išvadomis:

1. Nagrinėjamame A. Mickevičiaus autografe užrašytus tris lietuvių liaudies dainų fragmentus L. Korilskis dainavo savo gimtąja šiaurės žemaičių tarmės šnekta, kuri lokalizuotina plote tarp Palangos, Darbėnų ir Lenkimų.

2. A. Mickevičius žemaičių šnektos, kuria Korilskis dainavo, nemokėjo.

3. Dviejų pirmųjų autografo fragmentų aukštaitiški variantai A. Mickevičiui užrašymo metu buvo žinomi. Juos užrašydamas, jis svyravo tarp Korilskio dainuojamų žemaitiškų ir savo mokėtų aukštaitiškų formų.

4. Trečiasis autografo fragmentas A. Mickevičiui buvo nežinomas. Jį rašė iš klausos, ne visai (bent iš pradžių) suvokdamas žemaitišką tekstą.

²³ Žr. Brensztejn M., Otrębski J. Dajny..., p. 12.

²⁴ Witkowska A. Rówieśnicy Mickiewicza. – Warszawa, 1962, p. 193.

5. A. Mickevičiaus vaikai autografo atsiradimo aplinkybes nusakė teisingai. Tarp A. Mickevičiaus ir Korilskio tikrai turėjo kilti ginčas visų pirma dėl dainuojamo žemaitiško ir A. Mickevičiaus žinoto aukštaitiško tekstų neatitikimo.

6. Iš autografo ir kitų duomenų matyti, kad A. Mickevičiui lietuvių kalba negalėjo būti svetima. Tačiau neturime duomenų, iš kurių galima būtų nustatyti jos mokėjimo laipsnį²⁵.

ADAM MICKIEWICZ'S LITHUANIAN AUTOGRAPH

Summary

The article examines the only known text in Lithuanian written by A. Mickiewicz (the text is kept in A. Mickiewicz's museum in Paris). It consists of fragments of three Lithuanian folk songs sung to A. Mickiewicz by L. Korylski (Kobecki). On the basis of the photocopy of the text and the analysis of extralinguistic data as well as experimental data, the author of the article comes to the following conclusions:

The fragments of the Lithuanian folk songs were sung by L. Korylski in his native Northern Samogitian dialect spoken in the area between Palanga, Darbėnai and Lenkimai. This dialect greatly differs from Standard Lithuanian, and A. Mickiewicz cannot have been acquainted with it. Yet, he was familiar with the Aukštaičiai variants (dialects akin to Standard Lithuanian) of the first two fragments. Therefore, in recording them, A. Mickiewicz vacillated between Korylski's Samogitian and his own Aukštaičiai forms, which was the cause of their quarrel mentioned by A. Mickiewicz's children (this disproves the conclusion reached by M. Brensztejn and Otrębski that the children may have failed to remember it exactly). The third fragment was not familiar to A. Mickiewicz. He recorded it by ear, not fully understanding the Samogitian text, at least at the beginning.

The analysis of the said text and extralinguistic data shows that Lithuanian cannot have been absolutely unknown to A. Mickiewicz. Yet, we have no data which would enable us to establish the degree of his knowledge of Lithuanian.

AUTOGRAF ADAMA MICKIEWICZA W JĘZYKU LITEWSKIM

Reziune

W artykule poddaje się analizie jedyny znany tekst w języku litewskim, zapisany ręką A. Mickiewicza (znajduje się on w Muzeum im. Adama Mickiewicza w Paryżu). Tekst zawiera fragmenty trzech litewskich pieśni ludowych, wykonanych przez L. Korylskiego (Kobeckiego). Na podstawie fotokopii tekstu i wyników analizy ekstralingwistycznej, a także na dokonany eksperyment, autor artykułu czyni następujące wnioski:

²⁵ Autorius dėk oja doc. J. Girdzijauskui ir dr. L. Saukai už prožodijos ženklų ištyrimą, fil. m. k. P. Jokimaitienei už konsultacijas lietuvių liaudies dainų klausimais, doc. A. Girdeniui ir vyr. dėst. T. Katilienei už pagalbą organizuojant eksperimentą, taip pat visiems trims eksperimento dalyviams: I. Trubickajai bei K. ir J. Žabelovičiams. Ačiū prof. A. Greimui už autografo fotokopijos parūpinimą.

Zapisane w tekście fragmenty litewskich pieśni ludowych były odśpiewane w obecności A. Mickiewicza przez L. Korylskiego w jego rodzinnym dialekcie północno żemajtskim, który można zlokalizować na przestrzeni między Palanga, Darbėnai i Lenkimai. To odgałęzienie wymienionego dialektu bardzo różni się od powszechnie używanego języka litewskiego i A. Mickiewicz na pewno nie był z nim obznajmiony. Znał on jednak dwa pierwsze fragmenty pieśni w dialekcie auksztajtskim (zbliżonym do powszechnie używanego języka litewskiego). Toteż A. Mickiewicz, zapisując owe fragmenty, wahał się między formami dialektu żemajtskiego, w którym odśpiewał je L. Korylski, a znanymi formami dialektu auksztajtskiego. Na tym tle powstał między nimi spór, o którym upominają dzieci A. Mickiewicza (co pozostaje w sprzeczności z wnioskami M. Brensztejna i J. Otrębskiego, że zawiodła dzieci pamięć). Trzeciego fragmentu A. Mickiewicz nie znał. Zapisał go ze słuchu niezupełnie (przynajmniej z początku) rozumiejąc tekst w dialekcie żemajtskim. Rozbiór tekstu i analiza ekstralingwistycznych faktów dowodzi, że język litewski nie mógł być A. Mickiewiczowi całkiem nieznany. Jednakże nie mamy dowodów, na podstawie których można byłoby ustalić stopień opanowania języka litewskiego przez A. Mickiewicza.